

КРЪГЛА МАСА

“ЕЛЕКТРОНЕН АРХИВ КАРТОТЕКА НА БЪЛГАРСКАТА ТОПОНИМИЯ”

Обсъждани проблеми:

- 1. Състояние на топонимичните архиви (налични архивни единици, каталогизация, електронизация, достъпност, начин на ползване)*
- 2. Проекти на изследователските звена за електронен архив на българската топонимия (цели и задачи, изпълнение, срокове, база, перспективи).*
- 3. Топонимичните монографии. Издирване и издаване на неиздадените ръкописи. Срокове за завършване и издаване.*
- 4. Белите петна на топонимичната карта на България и в диаспората. Кадровите проблеми.*
- 5. Формули за интеграция и координация между изследователските звена. Ролята на Националния съвет на ономастичното общество в България.*

СЪСТОЯНИЕ НА АРХИВИТЕ И ИЗСЛЕДВАНИЯТА В ЦЕНТЪРА ПО БЪЛГАРСКА ОНОМАСТИКА ПРИ ВТУ

Мария Ангелова-Атанасова

1. Състояние на топонимичните архиви (налични архивни единици, каталогизация, електронизация, достъпност, начин на ползване) Центърът по българска ономастика по своята същност и по замисъла на своя създател е национален ономастичен архив – това е най-богатият ономастичен архив у нас и единственият засега, който разполага с електронни бази данни и работи целе-

насочено по проекти за създаването и разширяване им. Богатството на архива са материали по:

а) антропонимия: ексцерпирани от ЕСГРАОН (Единна система за гражданска регистрация и административно обслужване на населението) данни за *личните и фамилиите имена* у българите през XX век – честотност и териториално разпределение, допълнително обработени лингвистично – словообразуване и етимология; *лични, фамилни и родови имена, прякори и прозвища*, събирани чрез домашни, курсови и дипломни работи, теренни експедиции и др.

б) топонимия – над 70 % от българската топонимия, събирана чрез домашни, курсови и дипломни работи, теренни експедиции и др.

в) разнообразни други материали – *зоонимия, космонимия, вентонимия, урбанонимия, хрематонимия, фитонимия* от цялата територия на България.

Материалите са във вид на:

- *електронен архив-картотека на фамилиите имена през XX век; на личните имена през XX век* (компютърен вариант за периода 1981–2000 г. и разпечатки на пълните данни за личните имена през периода 1891–1980 г.); *топонимия на България* – отпечатани и подготвени за печат във ВТУ топонимични монографии; *жителски имена; селищни имена; кратка поселищна история* - за селищата в следните околии: *Айтос, Ардино, Асеновград, Балчик, Бяла, Белоградчик, Бяла Слатина, Берковица*. Работата върху останалите околии продължава. Предстои пълно компютризиране на наличните архиви.

- *хартиени носители*: домашни и курсови работи в ръкопис; дипломни работи (над 550, предимно из областта на топонимията и антропонимията); фишове с оними от различни области; анкети, именници, адресни карти, избирателни списъци и пр.; лични архиви с непубликувани материали на проф. Николай Ковачев, ст. н.с. Георги Христов и Лиляна Минева-Ковачева.

- *аудиокасети и видеокасети* – пълнен запис на доклади, изказвания и дискусии от проведените във ВТУ ономастични конференции от 1989 г. до днес.

Достъпността на архива е обусловена от начина на ползването му, регламентиран в статута на ЦБО, утвърден от АС на ВТУ при учредяването му през 1990 г. Ползването на материали става с разрешението на директора на ЦБО след писмена молба от страна на желаещия. Разрешава се ползване за съпоставяне с лично събрания на терен материал. Не е и логично да се предоставят предварително данни от архива. В случай, когато молбата е от бивш дипломант или сътрудник, който има принос в обогатяването на архива, той има право да ползва всички други изследвания за същото селище, съхранявани при нас. Такава е същността на утвърдения статут. На практика нямаме откази на молби, тъй като са били основателни. Това могат да потвърдят колегите от ИБЕЗ и историци, географи и краеведи, ползвали данните, съхранявани при нас.

2. Проекти на изследователските звена за електронен архив на българската топонимия (цели и задачи, изпълнение, срокове, база, перспективи).

Предимството на едно университетско научно звено е в това, че не е необходимо да разполага с много щатни сътрудници. За реализирането на научните проекти, получили финансиране, може да се привлечат толкова специалисти, колкото е необходимо – един хуманитарен вуз, какъвто е Великотърновският университет, разполага с множество филолози с различна квалификация и интереси, историци, етнологични, фолклористи и пр., които са мотивирани да си сътрудничат в реализирането на проекти с национално значение. Не е маловажно и това, че се познават отблизо и това прави поетите ангажменти по-сигурни. Затова именно е възможно с малък щат (при нас това е 1 специалист филолог на основен щат и директор, който съвместява основната си функция да преподава с допълнителната да ръководи ЦБО). Грижа и отговорност на директора на ЦБО е разработването на проекти, с които се кандидатства за финансиране от Министерството на образованието и науката, от фондации или от ВТУ, както и да намира сътрудници за реализирането им. Свързани с ЕАТ са два от десетината проекти на ЦБО.

Проект от 2001 г. на тема “Компютърен архив-картотека на българската антропонимия и топонимия”, финансиран от ВТУ. Започна създаването на компютърен архив на българската топонимия (чрез специализирана програма, като за целта се използват отпечатани топонимични монографии).

Проект “Електронен топонимичен архив” от 2005г., финансиран също от ВТУ, има за цел попълване на създадения архив чрез издирване и публикуване на неиздадените топонимични монографии и нови изследвания за запълване на белите петна на топонимичната карта на България. В рамките на този проект се издават монографични изследвания за Дряновско, Беленско, Луковитско, Ардинско, Казанлъшко, Пещерско, Русенско; работи се и се подготвят за печат монографии за Плевенско, Силистренско, Еленско, Тетевенско, Ловешко и се издирват други ръкописи... Това е надеждната база за ЕАТ.

Срокът на проекта е тригодишен. До края на 2007 г. трябва да имаме завършена база данни за Централна Северна България и за споменатите околии, които са включени в издателския ни план.

3. Топонимичните монографии. Издирване и издаване на неиздадените ръкописи. Срокове за завършване и издаване.

През 2006 и 2007 г. ще бъдат подготвени за печат споменатите по-горе монографии. Сроковете за издаването им зависи от издателството – от миналия февруари сме предали набрания, страниран, редактиран и коригиран ръкопис на Дряновско. Това забавяне на отпечатването не пречи речникът да послужи за формирането на базата данни, но е пречка за пълноправното му ползване от интересующите се специалисти.

4. Белите петна на топонимичната карта на България и в диаспората. Кадровите проблеми.

Белите петна на топонимичната карта за съжаление са повече от запълнените. Проблемите тук са много и различни.

Един от тях е проблемът със запазването на определени региони за определен изследвач в продължение на десетилетия

за – той е твърде сериозен. Напр. Свищовско... Предлагам да се обърнем към изследвачите, поели някога ангажимент за определен регион, и да изискаме в кратък срок да се представят материалите, а ако това не стане – да бъдат възлагани на други хора.

Друг проблем е издирването на нови хора. Можем да ги търсим между дипломантите, писали дипломни работи за съответните региони. Не е изключено някои от тях, които сега са учители или вече пенсионери, с радост да прегърнат идеята за разширяване на някогашното си изследване до рамките на някогашната околия.

Трети проблем е качеството на събирания и включван в ЕАТ материал. Добре би било да не отстъпваме от практиката до днес и да го създаваме само от авторски материали. В същото време очевидно няма да можем да си позволим подготовката на толкова много специалисти в областта на етимологията на топонимите. Мисля дори, че не е необходимо да се изисква това. Можем да създадем поредица “Материали за български топонимичен речник” и в нея да публикуваме само речник с данни за името, положението и вида на местността, без етимологична бележка. Бездруго значителна част от етимологиите са псевдонаучни, а класификациите на имената, създадени на основата на невярно тълкуване, са безполезен баласт в изследването. Сигурно има и други пътища за ускоряване на досъбирането, но съм убедена, че публикуването на добросъвестно събрания материал би било наистина стимул за краеведите да се включат в тази толкова важна част от изследването – теренния сбор на материала, за който подготвените специалисти нямат достатъчно време, сили, а и средства. Те могат да бъдат по-полезни в създаването и научната обработка на базата данни.

Проблемите за *диаспората* до сега са поставяни само между другото. От страх да не ни обвинят в шовинизъм или други грехове, ние преди всичко събирахме материала от територията на страната. Сега, когато светът започва да се отваря, е крайно време да помислим какво можем да направим за събиране на материала отвън. Опитът ми с изследвачи от Молдова и Украйна, а и собственият ми опит от Словакия показва, че имаме още много

несвършени неща, за които може и да изпуснем подходящия момент. Не е нужно да се харчат много средства – трябва да издирим подходящите изследвачи и да им дадем подкрепата, от която се нуждаят – насоки, литература, участие в конференции у нас, научна редакция и възможност за отпечатване на труда.

5. Формули за интеграция и координация между изследователските звена. Ролята на Националния съвет на ономастичното общество в България.

ЦБО е организатор на 4 и съорганизатор на 2 национални конференции по ономастика през периода 1989 – 2006 г. С тази си дейност и чрез периодично издавания сборник “Състояние и проблеми на българската ономастика” той изигра ролята на обединително звено за ономасти и краеведи в България. Отрадно е, че дейността му, планирана и до неотдавна ръководена от неуморния и далновиден ценител и изследовател на българската старина – нашият патрон проф. Н. П. Ковачев, активизира останалите изследователски звена. След загубата на безспорните авторитети в областта на ономастиката, които сами по себе си бяха институция, с която всички се съобразяваха, съзряването ни беше бавно и мъчително дълго. Струва ми се, че този тежък период е вече зад нас. Макар и не така значими като своите предшественици, ние сме в състояние да се заемем с осъществяването на следващия етап от делото, което те започнаха в началото на 60-те години. Липсва ни безспорният лидер, какъвто тогава беше акад. Вл. Георгиев, но колективният ум, воля, и енергия, които можем да подчиним на една цел, ще превърнат мечтата на поколения видни изследвачи в реалност. Ако намерим формулата да обединим силите си, след не повече от 10 години ще разполагаме с Национален електронен топонимичен архив, от който най-подготвените наши следовници, днес още млади изследвачи, ще извлекат данните за топонимичен речник и атлас.

Опитът ни със създадения през 1989 г. Национален съвет на ономастите (по късно преформулиран – на ономастичното общество) не е много окуражителен. Струва ми се, че работещата структура трябва да бъде с по-ограничен състав и създадена за

определен срок и с определена конкретна цел. Затова предлагам за създаването на НЕАТ да поеме отговорност избран екип от специалисти с ерудиран и авторитетен ръководител, еднакво уважаван от всички. Лично аз смятам, че най-подходящ за целта е д-р проф. Людвиг Селимски. Освен че притежава изброените по-горе качества, той е опитен изследвач, превъзходен етимолог, със значими приноси в славянската и балканската ономастика, еднакво ценен у нас и в чужбина, и което не е без значение – принципен и справедлив човек. Той може да бъде и консултант, и учител, и съдник, и добронамерен приятел, който ще ни помага да изглаждаме неизбежните противоречия помежду си – негово е твърдението, че ученият е индивидуалист, което и обяснява защо толкова проблеми съпътстват сътрудничеството ни. Но то все пак е възможно, ако наистина го искаме.

В екипа е редно да влязат непременно ръководителите на секции, които вече работят по такъв проект. Това съм аз като автор на първия такъв проект и директор на ЦБО, ст. н. с. д-р Анна Чолева от ИБЕЗ като автор на друг сходен проект, ст. н. с. д-р Тодор Балкански като автор на изследвания по топонимия в диаспората. В него трябва да бъдат поканени и доц. д-р Драгомир Лалчев, директор на Център по ономастика в Югозападния университет, с приноси в топонимията, както и гл.ас. Елена Иванова или друг представител на Шуменския университет, в който също започна работа по инвентаризиране на създадения от проф. Борис Симеонов и проф. Моско Москов богат ономастичен архив. Такъв екип се организира по-лесно за работни срещи, на които ще се решават оперативни задачи и ще се търси решение на възникналите проблеми от различно естество. Той ще бъде и координатор на дейността на всички изследвачи в областта на топонимията до създаването на единната база данни. Съвместната дейност на отделните звена трябва да се основава на подписано споразумение, скрепено и с подписите на по-висшите ръководители на институцията, на чието подчинение са те (ректори или зам-ректори, директори и пр.). Планирането трябва да бъде поетапно и да обхваща по-кратки срокове, които да са основа и на сключените споразумения.

Този екип от специалисти, който ще се натовари с мисията да създаде НЕАТ, може да бъде наречен *Консултативен съвет* или *Експертен съвет*. Членовете му ще бъдат равнопоставени, т. е. с еднакви задължения и отговорности, и ще се отчитат пред Националния съвет на ономастичното общество на периодичните конференции и кръгли маси, които ще продължаваме да организираме. Струва ми се, че това е единствено възможният избор пред нас. Напълно осъществим, ако не страдаме от мания за величие или неповторимост и сме готови да станем част от едно работещо цяло в името на наистина значима цел.

* * *

В рамките на дискусиата стана ясно, че колегите от ИБЕЗ са започнали теренни проучвания в Санданско, Петричко и отчасти в Благоевградско. Имаме информация, че в Югозападния университет също се изследват белите петна на топонимичната карта в Югозападна България.

Разискван бе проблемът за все още неотпечатаните топонимични монографии, с чиито ръкописи разполагаме. Беше прието становището, защитавано от ЦБО, че материалите могат да се ползват със съгласието на автора или наследниците му само след тяхното отпечатване.

Решения на Кръглата маса:

1. Създава се Експертен съвет за изграждане на Национален електронен архив по топонимия (НЕАТ) като база за създаване на Български топонимичен речник и атлас.

2. За председател на Експертния съвет единодушно беше избран проф. д-р Людвиг Селимски.

3. За членове на ЕС на НЕАТ бяха избрани:

ст. н. с. I ст. д-р Тодор Балкански – ИБЕЗ

ст. н. с. Анна Чолева – ИБЕЗ

доц. д-р Мария Ангелова-Атанасова – ВТУ

гл. ас. Елена Иванова – ШУ

доц. д-р Драгомир Лалчев – ЮЗУ

доц. д-р Пеньо Пенев – ПУ

(Представителите на ШУ, ЮЗУ и ПУ, които не присъстваха на заседанието бяха допълнително предложени и утвърдени от ръководствата на съответните научни звена.)